

Актуальна тема номера:

“ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ”

Микола Панов

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
голова координаційного бюро з проблем кримінального
права відділення кримінально-правових наук НАПрН
України, професор кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВСТУПНЕ СЛОВО

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ЙОГО ВИДИ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК І ЗЛОЧИН) – НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Кримінальне законодавство України у формі Кримінального кодексу України (далі – КК України), як і кожна кодифікована галузь законодавства, являє собою відносно стабільну, самостійну, жорстко упорядковану систему кримінально-правових норм, яка, водночас, є такою, що динамічно розвивається, оскільки має оптимально відобразити мінливі умови життя громадян, суспільства, держави, досягнення науки і потреби практики правозастосування. Серед останніх змін кримінального законодавства України особливе і надзвичайно важливе значення має Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” (Закон № 2617-VIII), який набрав чинності з 1 липня 2020 р. Новели закону щодо кримінального законодавства полягають, головним чином, у тому, що основним та установчим елементом кримінально-правового регулювання (його об’єктом – кримінально-протиправним діянням) визнається *не злочин* – у редакції КК України від 5 квітня 2001 р. – а *кримінальне правопорушення*, видами якого визнані “кримінальні проступки” і “злочини” (ч. 1 ст. 12 КК України). Останні, зі свого боку, поділені на: “нетяжкі”, “тяжкі” й “особливо тяжкі” злочини (ч. 3 ст. 12 КК України). Одночас-

© Микола Панов, 2021

но були внесені відповідні зміни у зміст значної кількості кримінально-правових норм та інститутів кримінального права, передбачених у різних статтях і розділах як Загальної, так і Особливої частин КК України (всього 229).

Вказані новели, однак, не можна розглядати лише як зміни тільки термінологічного чи техніко-юридичного характеру. Вони мають свій глибокий теоретико-прикладний зміст і сенс, оскільки вносять суттєві зміни, перш за все, у трактування кримінально-протиправного діяння, яке слугує у ролі юридичного факту, що породжує виникнення кримінально-правових відносин, в яких реалізується кримінальна відповідальність особи, винної у вчиненні цього діяння. Діянням визнається, згідно з ч. 1 ст. 11, частинами 1, 2, 3 ст. 12 КК України (у редакції Закону № 2617-VIII), *кримінальне правопорушення (у формі кримінального проступку або злочину), яке безпосередньо і безумовно впливає на визначення характеру та змісту цих правовідносин, зокрема прав та обов'язків суб'єктів цих відносин: особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, з одного боку, а з другого – держави, в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб, і, відповідно до цього, спрямоване на подальше удосконалення та забезпечення диференціації кримінальної відповідальності.* Зазначимо, що кримінальне правопорушення, як первинний, базовий і відправний інститут кримінального права, перебуває у тісному зв'язку й органічній єдності майже з усіма інститутами і нормами як Загальної, так і Особливої частин кримінального права, і має щодо них визначальне, домінуюче значення. Ця надто важлива обставина й обумовила необхідність одночасного законодавчого внесення в ці інститути і норми КК України відповідних змін чи доповнень. Отже, означені новели об'єктивно є досить суттєвими, мають надзвичайно важливе правове і соціальне значення, у зв'язку з чим їх умовно можна назвати *“малою реформою кримінального законодавства України”*.

Можна зробити висновок, що для поглибленого з'ясування сутності і значення новел, які були внесені Законом № 2617-VIII у чинне кримінальне законодавство, необхідно, перш за все, детально розглянути поняття “кримінальне правопорушення”, поглиблено проаналізувати ознаки, що становлять зміст поняття, встановити їхні системні зв'язки, і на цій основі виявити співвідношення та взаємозв'язок загального поняття “кримінальне правопорушення” із поняттями “кримінальний проступок” і “злочин” (та його видами), які визначають у нормах Особливої частини КК України конкретні кримінальні правопорушення, і, в підсумку, встановити значення цих новацій для кримінально-правового регулювання. Але перед розглядом безпосередньо поняття “кримінальне правопорушення” вважаємо за необхідне зробити декілька загальних зауважень історико-порівняльного характеру. Зокрема, щодо особливостей і різних підходів до визначення у кримінальному законодавстві

кримінально-протиправного діяння як первинного й основного елемента у механізмі кримінально-правового регулювання. Вони зводяться до такого.

В історії розвитку кримінального законодавства багатьох держав світу були (і є) різні підходи до визначення кримінально-протиправного діяння як первинного й основного елемента кримінально-правового регулювання. Всі вони умовно можуть бути поділені, на наше переконання, на два основних види: моністичний (від грецьк. *monos* – один, єдиний) і бінарний (від латин. *binarius* – подвійний, двоїстий). *Перший – моністичний підхід* полягає у тому, що до сфери кримінально-правового регулювання відносять лише один об'єкт – кримінально-протиправне діяння у формі “злочину”. Таке рішення мало місце в КК УСРР 1922 р. та 1927 р., КК УРСР 1960 р., КК України 2001 р. (у редакції від 5 квітня 2001 р.), а також у КК РФ 1922, 1926, 1960 рр. та інших, в яких означеним предметом кримінально-правового регулювання (діяння) визнавався один об'єкт – “злочин”. Аналогічне ж рішення є і в чинних КК Росії, Грузії, Казахстану, Вірменії та інших країн на пострадянському просторі.

Другий – бінарний (дуалістичний) підхід полягає у тому, що об'єктом кримінально-правового регулювання визнаються не один, а два види кримінально-правових діянь – *діянь у формі проступку* (кримінального проступку) і *злочину*, які відрізняються одне від одного певними соціальними і юридичними властивостями, зокрема: ступенем суспільної небезпечності і караності. Цей підхід застосований у КК Франції, Німеччини, Іспанії, Швейцарії, Австрії, Чехії, Литви, Латвії та інших європейських держав. На нашу думку, своєрідним, цікавим і досить вдалим є підхід до законодавчого визначення первинного, основного і відправного елемента кримінально-правового регулювання – кримінально-протиправного діяння, сформульований у ч. 2 ст. 1 та ч. 1 ст. 11 і ст. 12 КК України (у редакції Закону № 2617-VIII), яким визнається *кримінальне правопорушення, формами прояву в реальній дійсності якого є кримінальний проступок або злочин* (ч. 1 ст. 12). Виокремлення у предметі кримінально-правового регулювання, поряд зі злочином, кримінального проступку заслуговує на позитивну оцінку, оскільки значний масив кримінально-караних діянь, що підлягають кримінально-правовому регулюванню, не визнаються злочинами (з відповідними, більш м'якими правовими наслідками), а особи, що їх вчинили, не набувають статусу “злочинців”. Це свідчить про гуманістичний і доволі перспективний напрям розвитку кримінального законодавства України. Отже, дослідження поняття “кримінальне правопорушення” як первинного й основоположного елемента (об'єкта) кримінально-правового регулювання слід базувати на законодавчому визначенні цього поняття (ст. 11 КК України) у редакції Закону № 2617-VIII.